

пісню співала ціла плеяда визначних виконавців: М. Менцинський, М. Микиша, О. Мишуга, М. Донець, А. Солов'яненко, А. Іщенко, М. Шопта, А. Кикоть, А. Романенко, О. Гурець, М. Дідик, Д. Гнатюк, І. Козловський, Б. Гмиря, В. Гришко, М. Кондратюк, І. Борка та інші.

Саме такі захоплені відгуки про українську пісню та поезію відомого земляка-романтика Михайла Петренка примусять багатьох сучасних українських школярів переоцінити своє ставлення до рідної культури, викличуть, з одного боку, національну гордість, з іншого – сором за байдухе, а то й зневажливе ставлення до свого народу, його мови, культури.

Висновки з пропонованого дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Передова українська інтелігенція ще в добу романтизму зрозуміла, що пісня й дума – це неоціненне багатство, варте й гідне того, щоб з ним вийти на світову арену, а значить, плекати в собі й творити літературу на народних традиціях.

Українському народу належить пишатися геніальним набутком наших талановитих предків і сучасників, які поетично мислять, творять рідною мовою пісенні скарби, якими

захоплюються передові люди світу. Творчість Михайла Петренка у цьому плані є поштовхом до створення нового, сучасного та водночас гідного обличчя української літератури в цілому й літератури рідного краю зокрема.

Список джерел

1. Блакитне небо Михайла Петренка [Текст] – Слов'янськ: Друкарський двір, 2012. – 216с.
2. Мікушев, В., Добровольський, О. Михайло Петренко «Дивлюсь я на небо»: Хронікально-документальна розповідь [Текст] / В.Мікушев, О.Добровольський. – Слов'янськ: Печатный двор, 2002. – 120 с.
3. Нудьга, Г.А. Українська балада: з теорії та історії жанру [Текст] / Г.А.Нудьга. – К.: Дніпро, 1970. – 260с.
4. Овчаренко, І. Йому жити у віках (Михайло Петренко): літературно-краєзнавче видання [Текст] / І.Овчаренко. – Слов'янськ: Печатный двор, 1997. – 40 с.
5. Петренко, А. Идентификация Петренко (Генеалого-биографическое исследование) [Текст] / А.Петренко. – К.: Профі, 2012. – 192с.
6. Романько, В. Література донецького краю: посібник для вчителя [Текст] / Відп. ред. проф. В.А.Глушенко. – Донецьк, 2006. – 264 с.

ЦВЕТКОВА Г.Г.,

доцент кафедри педагогіки Донбаського
державного педагогічного університету,
кандидат педагогічних наук

УДК 378.371

ІДЕАЛИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. ПЕТРЕНКА: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито зміст ідеалів досконалості на фоні культурно-просвітницького етапу XIX століття у творчості поета М.Петренка. На основі ґрунтовного історико-педагогічного аналізу представлено базові характеристики національної моделі самовдосконалення.

Ключові слова: творча спадщина, самовдосконалення людини, ідеали досконалості, динамізм, кордоцентричність, ядерна духовно-моральна основа.

В статье раскрыто содержание идеалов самосовершенствования на фоне культурно-образовательного этапа XIX столетия в творчестве поэта М.Петренко. На основе фундаментального историко-педагогического анализа представлены базовые характеристики национальной модели самосовершенствования.

Ключевые слова: творческое наследие, самосовершенствование человека, идеалы совершенства, динамизм, кордоцентричность, ядерная духовно-моральная основа.

The article reveals the content of the ideals of self-development on the background of cultural and educational stages of the XIXth century in the works of the poet M.Petrenko. The basic characteristics of the national model of self-improvement have presented on the basis of the fundamental historical-pedagogical analysis.

Keywords: creative heritage, self-perfection of man, the ideals of excellence, dynamism, nuclear spiritually-moral foundation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Для всебічного, обґрунтованого, сутнісного, багатогранного аналізу проблеми самовдосконалення необхідно

звернутися до історичних витоків цього феномену. Це можливо шляхом оцінки свого минулого, рефлексивного, систематичного перегляду системи педагогічних знань. Саме в історії педагогіки, історії літератури знаходять

свого відображення тенденції розвитку та наукові течії досліджуваної проблеми. Розкриття феномену самовдосконалення людини на прикладі творчої спадщини відомих поетів дає змогу дослідити та здійснити раціональну реконструкцію історичного перетворення означеної проблеми, ґрунтовно, послідовно доповнити методологію наукового пошуку в цьому напрямку, створити передумови для адекватної оцінки масштабів, досягнень сучасної педагогіки на ґрунті історії педагогіки та літератури.

Вивчення творчої спадщини письменника – це нагальна потреба педагогічної науки, що потребує фундаментального усвідомлення, об'єктивного аналізу та використання виховних потенційних можливостей цього напрямку. Духовний світ письменника – вагомий орієнтир на шляху досягнення, усвідомлення ідеалів досконалості, пам'яті предків; це джерело осмислення історичних епох, розвитку суспільства, приклад становлення педагогічних ідеалів особистості. У цих умовах переосмислення виховного потенціалу творчого та життєвого шляху М.Петренка, талановитого митця Донецчини, набуває виняткової значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми, на які спирається автор. Різноманітність, багатоваріантність феномену самовдосконалення представлено в найрізноманітніших наукових працях як протистояння своєму Еґо, самопоходження (О.Вишневський); нескінченне самовіддалення, прагнення вищої мети, що спричиняє створення Я (І.Бех); самоздійснення, вибір власної історії автентичності життя (К. Черемних); прагнення представити світові своє Я, самоствердження в результатах своєї діяльності (Т. Антоненко); спрямований внутрішній саморозвиток (В. Семиченко, Г. Топчій); шлях наближення викладача до ідеалу (Е. Панасенко) та головний чинник удосконалення навчально-виховного процесу (Р. Скульський, В. Хомич); показник, критерій професіоналізму (Н. Гузій, О. Дубасенюк, А. Маркова, П. Харченко, В. Хомич); функцію професійної педагогічної діяльності (Т.Таланчук, К.Левітан, В.Сластьонін, Н.Кузьміна); особистісно-професійний розвиток (В.Вакуленко, А.Деркач, Н.Кузьміна, Л.Мітіна), зумовлений процесами професійного становлення, професійної підготовки та професійної адаптації (І.Скляренко); характеристика акмеологічної компетентності (О.Гречаник); особистісна функція самоосвіти (О.Кисельова); свідоме керівництво розвитком особистісних якостей та здібностей (В.Маралов); творчий, цілеспрямований, самостійний,

самодетермінований рух фахівця до вершин особистісного і професійного розвитку (Т.Шестакова). Разом із тим, використання виховного потенціалу творчої спадщини митців, їх ідеалів духовної досконалості – питання недостатньо досліджене в сучасній науці. Зазначимо, крім того, що творчість відомого українського поета М.Петренка – маловідомий пласт українського літературознавства, що чекає свого педагогічного переосмислення.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити зміст ідеалів досконалості у творчій спадщині відомого українського письменника М.Петренка та виділити базові характеристики національної моделі самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що ХІХ ст., у якому жив і творив М.Петренко, характеризується тим, що ідея самовдосконалення особистості в духовному просторі України того часу трактується в контексті спільнослов'янського й загальноєвропейського процесів звернення науки, літературознавства до проблем національної свідомості.

ХІХ століття, що називається культурницьким, просвітницьким – подарувало блискуче ґроно видатних педагогів, освітніх діячів, мислителів. Дослідники (О.Сухомлинська) [3] вважають, що саме в цей час виникла модерна педагогічна думка як реакція на тотальний утизм усього українського. Варто згадати Валусевський циркуляр 1863 року; Емський указ 1876 року, що не дозволяли викладання будь-яких предметів у школі українською мовою.

Однак в умовах інтенсивного економічного розвитку, трансформації свідомості, попит на освічених людей постійно зростав і був певною мірою стримуючим фактором для антидемократичних дій влади. Національні ідеї Т.Шевченка, демократичні реформи 1860-х років, ставши елементом свідомості діячів культури й освіти, знаходили підтримку широких верств українського суспільства і, незважаючи на утизм царської влади, набирали сили. Врешті уряд пішов на поступки, дозволивши друкувати українські словники, тексти до нот, ставити театральні вистави, хоча створення окремого українського театру не дозволялося аж до 1905 року.

Важливим фактором пробудження національної самосвідомості українців, формування національної парадигми освіти були просвітницькі товариства. Поштовхом до національного відродження України стала діяльність Кирило-Мефодіївського товариства (1845-1847), членами якого були: Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, В. Білозерський, М.Гулак, О.Маркович та ін. Основою програмних

засад організації стали автономія (культурно-державна самостійність української нації), демократизм (народолюбство, свободолюбство, народоправство, просвітництво), федералізм (об'єднання слов'янських народів зі збереженням внутрішньої свободи).

Саме в такий нелегкий час жив і творив наш поет-романтик, наш земляк М.Петренко, який у 1837 році вступив до Харківського університету, а в 1841 році закінчив його. Він входив до літературного гуртка харків'ян Писаревських і П. Корецького, свої твори друкував у альманахах "Сніп" (1841), "Молодик" (1843) і в "Южном русском сборнике" А. Метлинського (1848). Відомо всього 19 поезій М. Петренка. Працював поет у Харківській палаті карного суду спочатку на посаді канцелярського чиновника, потім першим губернським секретарем, помічником столоначальника й, нарешті, столоначальником. Невідомою залишається причина падіння кар'єри М. Петренка, який з 16 жовтня 1847 року одержав призначення на посаду секретаря Вовчанського повітового суду. Дехто з дослідників життя і творчості поета гадає, що це сталося у зв'язку зі справою Кирило-Мефодіївського братства.

Особливо значна роль у становленні національної складової парадигми духовності другої половини XIX – початку XX ст. належала Громадам, активними членами яких були В. Антонович, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, С. Єфремов, Г. Житецький, М. Костомаров, В. Науменко, С. Русова, М. Старицький, П. Чубинський та ін. Основне завдання громадівці, особливо на початковому етапі, вбачали в поширенні освіти, популяризації знань, розвитку культури, моралі.

Отже, соціально-політичні, економічні реформи активізували загальну тенденцію XIX ст. на досягнення «самості» окремого народу, викликали просвітницький рух: «з моменту визволення, в березні 1861 р., усі кинулись до просвіти, найкращі люди брались навчати, а люди бігли в школу за тим хлібом духовним, якого їм так довго бракувало» [1, с.40]. Це суттєво вплинуло на творчість та життєвий шлях видатного поета М.Петренка.

Інтенсивний економічний розвиток того часу, трансформація свідомості народу, що обумовила пильний інтерес до «самості» окремої людини, викликає попит на освічених, розвинених людей. Індивідуальні самосвідомість, саморозвиток, розглядаються як найвагоміші чинники формування національної педагогіки, культури, як імпульс для дії та теоретичного осмислення проблем буття. Нагальна потреба цілісного бачення ідеалів досконалості, зміни поглядів на природу дитини та можливості виховного впливу на неї, ролі особистості вчителя роблять

педагогіку й літературу духовним віддзеркаленням епохи.

В український філософсько-педагогічний творчості особистісний саморозвиток набув націоформувального значення. Так, П. Куліш у своїх творах протиставляє місто хутору, тобто раціональне – «серцевому», процес самовдосконалення розглядає як духовний розвиток, орієнтований на патріархальні, християнські цінності [4, с. 146].

Т.Шевченко у самостворенні особистості виділяв соціальну спрямованість. Основа моральної досконалості людини – боротьба з соціальним злом, заснована на героїчному минулому України, її традиціях та звичаях. Та й особистий життєвий шлях Тараса Григоровича – приклад самоусвідомленої праці, самоосвіти та самовиховання. Величезна сила освіти й виховання оспівана поетом, звучить як життєве кредо для сьогоденішнього покоління:

*Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...*

(«І мертвим і живим») [4, с. 134].

У розумінні Т.Шевченка довершена людина може бути лише в довершеному суспільстві. Самовдосконалення за Т.Шевченком – глибинний потенціал людини, а не реальна можливість.

З настроєм великого поета перегукуються і вірші-роздуми, вірші-медитації нашого земляка Михайла Петренка. Яскравий представник романтизму, він розкриває збентеженість душі свого ліричного героя, його незадоволеність світом. У його поезії простежується нелегкий шлях героя до вершин досконалості: через гостре відчуття самотності, пронизливу тугу, розчарування, подолання особистісної обмеженості до інтуїтивного осяяння, палкої любові до життя, поривання до високих, світлих ідеалів досконалості.

Прикладом вірша-медитації, особистісної рефлексії є пісня «Дивлюсь я на небо...» (виникла на основі вірша «Недоля» (1840), покладена на музику Людмилою Александровою.

«Дивлюсь я на небо...» – наочна ілюстрація шляху поета до ідеалів досконалості:

*Дивлюсь я на небо та й думку гадаю:
Чому я не сокіл, чому не літаю?
Чому мені, Боже, ти крилів не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав! –*

це свідчення саморефлексії, глибокого, самоусвідомленого пізнання на основі моральних ціннісно-сміслових уявлень поета, що супроводжуються стражданнями, невпинними пошуками себе на фоні трагедійності буття.

Поет демонструє у своїх поезіях

самоподолання через самообмеження. Я-реальне поета намагається досягнути ідеального світу: «далекес небо – моя сторона». У творчості М.Петренка небо – недосяжний ідеал досконалості, антипод «брудної землі». Тому всі поривання його спрямовані у недосяжну синь. Підтвердженням є роздуми з цього приводу письменника Валентина Чемериса: «...Михайло тяжко сприймав зло та несправедливість, на що споконвіку була щедрою матінка Земля. Тому в його творчості омріяні небеса – поселення богів – виступають антиподом “брудної” землі. Не знаходячи того, про що мріяв на землі, поет звертав свої погляди на небеса. Критика зазначала, що небо – це вимріяний уявний світ поета, в який він “тікав” від злої долі та людей, від земного життя, що завдавало болю й печалі. Йому здавалося, що тільки там, у позахмар’ї, у незнаній блакиті та чистоті, і є те, чого бракувало на землі. Але поетові туди дістатися було зась. Лише у мріях. В реальності ж... От якби крила... Але Бог не дав людині крил. І самітник-поет, “...окутавшись серпанком романтики, намагається витати над землею, у хмарах, у створеному ним дещо ілюзорному світі...” [2, с.3]

Уявлення про ідеали досконалості М.Петренка будуть неповними, якщо не розглянути суто національні чинники, що складають його основу. Головним мотивом поезій «Ось-ось Слов’янськ! Моя родина», «Чи бачив хто слов’янську дівчину», «Рай цілий радості і пекло мук», «Далеко од родини» головний мотив є пробудження національного духу, національної самосвідомості, любові до рідного краю, української мови.

Цикл віршів “Слов’янськ” відрізняється від інших барвистістю й оптимізмом. Поет з радістю, життєдайною силою розповідає про красу земного життя, про розкішні сади та луги навколо Слов’янська:

*Слов’янськ! Слов’янськ! Як гарно ти
По річці Тору, по рівнині
Розкинув пишнії садки,
Квіти пахучі по долині
І так красуєшся собі!*

Зрозуміло, що М.Петренко разом з представниками “Громад” В. Антоновичем, М. Драгомановим, П. Житецьким, О. Кониським, М. Костомаровим, П. Кулішем, М. Лисенком, І. Нечуєм-Левицьким, М. Старицьким, П. Чубинським та ін. особливу увагу приділяє національним чинникам ідеалів досконалості, тим самим впливаючи на процес формування національної парадигми духовності українського народу, національної школи, формування української моделі самовдосконалення.

Безпосередньо через свої поезії поет самостверджується, саоморозкривається і стає прикладом, взірцем розгортання індивідуальних творчих сил людини.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі дослідження змісту ідеалів досконалості у творчій спадщині М.Петренка, де індивідуальні самосвідомість, саморозвиток, самотворчість стають найважливішими чинниками національної культури, педагогіки й відображають формування антропологічної й національної парадигм самовдосконалення, подамо базові характеристики його національної моделі:

- самовдосконалення особистості – **рухома, динамічна структура**, що без особистості не існує; вона виводить людину на новий етап розвитку і становить нову якість останнього. Стати на шлях самовдосконалення людині допоможуть лише власні спостереження та самопізнання. Тільки внутрішня трансформація шляхом самоусвідомлення, самопізнання та саморозуміння, тобто процеси, які людина здійснює свідомо, принесуть їй гармонійне світовідчуття і стануть початком створення духовної цілісності;

- самовдосконалення – найбільш **адекватна форма саморозвитку**, процес свідомого керівництва розвитком особистості, своїх якостей та здібностей, досягнення «недосяжного» ідеалу, що надає усвідомленості, повноти, стійкості та визначеності основним життєвим орієнтирам;

- самовдосконалення, пов’язане з вічними духовними цінностями, і яке має **ядерну, духовно-моральну основу**;

- феномен самовдосконалення – приклад переплетіння **раціонального та ірраціонального, інтелектуального та чуттєвого**;

- вітчизняні моделі самовдосконалення характеризуються **кордоцентричністю**, що відображає ментальність української нації, філософію серця та педагогіку душі.

Отже, аналіз змісту ідеалів досконалості у творчості М.Петренка дав змогу стверджувати, що останній має яскраво виражену моральну доміную, є відображенням духовно-ментальних рис українського народу; у центрі процесів самовдосконалення стоїть духовний світ письменника – найдієвіший орієнтир на шляху осягнення, усвідомлення ідеалів досконалості, пам’яті предків; це – джерело осмислення історичних епох, розвитку суспільства, приклад становлення педагогічних ідеалів особистості, провідний засіб особистісного й суспільного розвитку.

Список джерел

1. Русова, С.Ф. Просвітницький рух на Україні в 60-х роках [Текст] / С.Ф.Русова // Світло. – 1911. – № 6. – С.34-42.
2. Чемерис, В. Михайло Петренко [Текст] / В.Чемерис // Літературна Україна. – 2003. – 20 березня – С.3-4.
3. Сухомлинська, О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру [Текст] / О.В.Сухомлинська // Розвиток педагогічної та психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина 1. – Харків: ОВС, 2002. – С.37-54.
4. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1: Навч. посібник [Текст] / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624с.

БАБЕНКО О.А.,

директор Слов'янського педагогічного ліцею
Слов'янської міської ради Донецької області,
кандидат педагогічних наук

УДК 37.015.31:908(477.62)

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОБОТИ КІМНАТИ ПАМ'ЯТІ М. ПЕТРЕНКА СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ)

Статтю присвячено проблемі виховання особистості учня через залучення його до активної краєзнавчої діяльності на прикладі роботи Слов'янського педагогічного ліцею з дослідження й популяризації життя і творчості поета-романтика XIX ст. Михайла Петренка.

Ключові слова: шкільне краєзнавство, літературно-краєзнавча робота, кімната-музей, науково-дослідна діяльність учнів.

Стаття посвящена проблеме воспитания личности школьника посредством привлечения его к активной краеведческой деятельности на примере работы Славянского педагогического лицея по исследованию и популяризации жизни и творчества поэта-романтика XIX ст. Михаила Петренко.

Ключевые слова: школьное краеведение, литературно-краеведческая работа, комната-музей, научно-исследовательская деятельность учащихся.

The article is devoted the problem of education of personality of schoolboy by means of bringing in of him to active regional activity on the material of work of Slavyansk pedagogical lyceum on research and popularization of life and creation of poet XIX century Michael Petrenko.

Keywords: school-regional work, literary-regional work, room-museum, research activity of students.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний розвиток української незалежної держави обумовив нагальну потребу суспільства в глибокому розумінні й пропаганді національної культури. Це пояснюється утвердженням країни на світовому обширі, де наша держава має всіляко презентувати свої культурні надбання.

У «Концепції краєзнавчої освіти та виховання» зазначено, що залучення молоді до краєзнавчої діяльності є складовою модернізації вітчизняної освітньої галузі, має безпосереднє відношення до національно-патріотичного виховання молодого покоління, формування любові до рідного краю, відповідальності за збереження історико-культурної спадщини свого народу [1]. Усвідомлення власної національної належності людини починається з її пізнання духовних скарбів рідного краю. Від того, наскільки глибоко й усебічно людина знає історію та культуру, залежить її загальний культурний рівень, уміння гідно відстоювати національні ідеали й здобутки своєї країни.

Завдання сучасної школи – активно залучати учнів до краєзнавчої діяльності, виховувати інтерес до проведення досліджень з історії, літератури, природи рідного краю. Це й обумовлює актуальність обраної нами теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шкільний краєзнавчий рух упродовж багатьох років знаходиться в центрі уваги вчених. Сутнісні характеристики категорій «краєзнавство» та «шкільне краєзнавство» розглядали дослідники 20-30-х рр. XX ст. – А.Большаков, В.Буданов, П.Волобуїв, Є.Звягінцев, Л.Міловидов, О.Музиченко, К.Сівков, О.Яната; 60-90-х рр. XX ст. – П.Іванов [2], К.Строєв, К.Ушинський; сучасні вчені – Л.Баженов, Л.Войтова, Г.Гуменюк, М.Крачило [3], Т.Міщенко, Т.Пішванова [4], Н.Побірченко, В.Обозний, П.Тронько [5] та інші.

На думку П. Тронька [5], дослідження рідного краю формує почуття любові до України, глибоку повагу до вікових народних традицій – невичерпних джерел духовності, моральності та культури сучасної людини. Знання рідного краю духовно збагачує її, виховує нездоланну